וְאוֹמֶרֶת מרים בנבואה, עֲתִידָה אִמִּי שֶׁתֵּלֵד בֵּן שֶׁמּוֹשִׁיעַ אֶת יִשְׂרָאֵל. וְכֵיוָן שֶׁנּוֹלַד מֹשֶׁה, נִתְמַלְּאָה כָּל הַבַּיִת כּוּלָּהּ אוֹר, והבינו כי אכן נולד מושיען של ישראל, עָמַד אֲבִיהָ עמרם, וְנָשַׁק עַל רֹאשָׁהּ, וְאָמַר לָהּ, בִּתִּי נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתֵךְ שעתיד ליולד לנו מושיען של ישראל. אך וְכֵיוָן שֶׁהֻטַּל לִיאוֹר, עָמַד אֲבִיהָ וּטְפָחָהּ - חבט עַל רֹאשָׁהּ, וְאָמַר לָהּ, בִּתִּי הֵיכָן נְבוּאָתֵךְ – משום שחשב שימות ביאור. וְהַיְינוּ דִּכְתִיב ״וַתֵּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק לְדַעָה מַה יֵּעָשֶׂה לוֹ״, דוקא היא עמדה לראותו היות והיתה בטוחה שינצל, ועמדה שם כד לֵידַע מַה יְהֵא בְּסוֹף נְבוּאָתָהּ – מה יעלה בסופה.

שנינו במשנה שיוֹסֵף זָכָה לקבור את אביו, וְכוּ'. מבארת הגמרא עניני קבורת יעקב, ושואלת, מַאי שְׁנָא מֵעֵיקָרָא - מדוע בתחילה כשעלו לקבור את יעקב, הקדימו את המצרים ליוסף ואחיו, דִּכְתִיב ״וַיַּעַל יוֹסֵף לִקְבֹּר אֶת אָבִיו וַיַּעֲלוּ אִתּוֹ כָּל עַבְדֵי פַרְעֹה וְגוֹ׳״, וַהֲדַר – ואחר כך נאמר ״וְכֹל בֵּית יוֹסֵף וְאֶחָיו וּבֵית אָבִיו״. ומַאי שְׁנָא ואילו לְבַסּוֹף - בשעת חזרתם מהקבורה, הקדימו את יוסף ואחיו למצרים דִּכְתִיב תחילה ״וַיָּשָׁב יוֹסֵף מִצְרַיְמָה הוּא וְאֶחָיו״, וַהֲדַר – ואחר כך נאמר ״וְכֹל הָעֹלִים אִתּוֹ לִקְבֹּר אֶת אָבִיו״ – דהיינו המצרים, כלומר להיפך מכפי שיצאו בתחילה. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בַּתְּחִילָּה עַד שֶׁלֹּא רָאוּ המצרים בְּכְבוֹדָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל, לֹא נָהֲגוּ בָּהֶן כָּבוֹד, ולכן הקדימו לצאת לפניהם, וּלְבַסּוֹף לאחר קבורת יעקב, שֶׁרָאוּ אז בִּכְבוֹדָן, נָהֲגוּ בָּהֶן כָּבוֹד, ונתנו להם להקדים ולחזור לפניהם. ומבארת הגמרא מהו הכבוד שראו בישראל, דִּכְתִיב ״וַיַּעֲבִרוּ עַד גֹּרֶן הָאָטָד אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד גדול וכבד מאד״, וגורן האטד משמעו שהיה גורן מאטד, וקשה וְכִי גּוֹרֶן יֵשׁ לוֹ לְאָטָד – וכי דרך לאסוף אטדין ולעשות הימנו גורן. לכן אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, לא היה זה גורן מאטדים אלא שהמקום נקרא גורן האטד, מִלְּמַד שֶׁהִקִּיפוּהוּ כָּתָרִים לַאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, כְּגוֹרֶן זֶה שֶׁמַּקִּיפִים לוֹ אָטָד של קוצים לשומרו מסביב, ומי הקיפוהו, שָׁמְעוּ בְּנֵי עֵשָׂו וּבְנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה, וחלקו כבוד ליעקב, שתלו את כתריהם בארונו. והמצרים שראו כבוד זה, החלו אף הם לנהוג כבוד בבניו. תָּנָא, בּוּלָּם – בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה, מתחילה לְמִלְחָמָה בָּאוּ – להלחם בבני יעקב כדי שלא יקבר יעקב במערת המכפלה, אך בֵּיוָן שֶׁרָאוּ את כְּתָרוֹ שֶׁל יוֹסֵף תָּלוּי בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, נִטְּלוּ כּוּלָּן כְּתָרֵיהֶן וּתְלָאוּם בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. תָּנָא, שִׁלְשִׁים וְשִׁשָּׁה כְּתָרִים נִתְלוּ בַּאֲרוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב.

״וַיִּסְפְּדוּ שָׁם מִסְפֵּד גָּדוֹל וְכָבֵד מְאֹד״. תָּנָא מהו ההספד הגדול והכבד שנעשה, שֶׁאֲפִילּוּ הַסּוּסִים וַאֲפִילּוּ הַחֲמוֹרִים נעצבו על פטירתו (מֵאֲפִילּוּ מֵאֲפִילּוּ).

אומרת הגמרא, כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעוּ לְמְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה לקבור את יעקב, אָתָא עֵשָׂו, וְקָא מְעַכֵּב – עיכב אותם מלקוברו שם, וכך אָמַר לָהֶן – לבני יעקב, הרי נאמר 'מְמֻרֶא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן', וְאָמַר רַבִּי יִצְחָק הטעם שנקראת המערה 'קִרְיַת אַרְבַּע', לפי שאלו שנקברו בה אַרְבַּע זוּגוֹת הָיוּ, אָדָם וְחַוָּה, אַבְרָהָם וְשָׂרָה, יִצְחָק וְרִבְקָה, יַעֲקֹב וְלֵאָה. וכשמת יצחק נשארו שני קברים אותם ירשנו שנינו, וכיון שאיהו - יעקב, קְבָרָהּ לְלֵאָה במערה בְּדִידֵיהּ - בחלקו שקיבל בירושה, אם כן, וְהַאי - הקבר דְּפָלֵישׁ - שנותר, דִּידִי – שלי הוּא. אָמְרוּ לֵיהּ בני יעקב, הרי זַבִּינָתֵהּ - מכרת ליעקב את חלקך במערה בשעה שמכרת את הבכורה. אָמַר לָהוּ עשיו, נָהִי דְּזַבִּינִי בְּכִירוּתָא – אמנם מכרתי את חלק הבכורה, שלא אקבל פי שנים בירושה, אך פִּשְׁטוּתָא – את חלק הפשוט שלי מִי זַבִּינִי - האם מכרתיו. אָמְרוּ לֵיהּ בני יעקב, אִין – אכן מכרת אף את חלק הפשיטות במערה, דִּכְתִיב שאמר יעקב ליוסף ״בְּקִבְרִי אֲשֶׁר כָּרִיתִי לִי בארץ מצרים שמה תקבריני״, וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יְהוֹצָדָק, מה שנאמר 'בריתי', אֵין כְּרִיָּה אֶלָּא לְשׁוֹן מְכִירָה, שֶׁכֵּן בִּכְרֵבֵי הַיָּם קוֹרִין לְמֵכִירָה 'כִּירָה', נמצא שמכרת אף חלק זה. אָמַר לָהוּ עשיו, אם אכן מכרתי לכם זאת, הָבוּ לִי אִינַּרְתָּא - הראו לי שטר המכירה על חלקי במערה. אָמְרוּ לֵיהּ בני יעקב, אִינַּרְתָּא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם הִיא – השטר נמצא במצרים. חשבו האחים ביניהם וּמַאן נַיְזִיל - מי ילך להביאו מארץ מצרים, והחליטו שנַיְזִיל – ילך נַפְתָּלִי, משום דְּקַלִּיל בִּי אַיָּלְתָא – הליכתה קלה ומהירה כשל איל. דִּכְתִיב 'נַפְתָּלִי אַיָּלָה שְׁלֻחָה הַנֹּתֵן אִמְרֵי שָׁפֶר', ודרשו על כך, אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אַל תִּקְרֵי 'אִמְרֵי שָׁפֶר', אֶלָּא 'אִמְרֵי סֵפֶר' – שהביא את שטר המכירה ממצרים. ממשיכה הגמרא ואומרת, שבאותו זמן, חוּשִׁים שהוא בְּרִיהּ דְּדָן – בנו של דן בן יעקב, תַּמָּן הֲוָה – היה שם בעת המכירה, וְיָקִירָן לֵיהּ אוּדְנֵיהּ – כבדו אוזניו מלשמוע, אָמַר לָהוּ חושים לבני יעקב, מַאי הַאי - מדוע אתם מתעכבים מלקבור את יעקב, וְאָמְרוּ לֵיהּ קָא מְעַכֵּב הַאי – עשו מעכב אותנו עַד דְּאָתֵי נַפְתָּלִי מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם ויביא עמו את שטר המכירה של המערה. אָמַר לָהוּ חושים, וְעַד דְּאָתֵי נַפְתָּלִי מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם יְהֵא אֲבִי אַבָּא מוּטָל בְּבִזְיוֹן. שָׁקַל – נטל חושים קוֹלְפָא - מקל, מַחֲיֵיהּ – והכה בו אַרְיֵישֵׁיהּ – על ראשו של עשו והרגו. ומחמת המכה נָתְרָן – נשרו עֵינָיהּ – עינו של עשיו, וְנָפְלוּ על אַבַּרְעָא - רגליו דְּיַעֲקֹב. פָּתְחִינְהוּ יַעֲקֹב לְעֵינֵיהּ – פתח יעקב את עיניו וַאֲחֵיךְ – וחייך, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב ״וְיִשְׂמַח צַדִּיק כִּי חָזָה נָקָם, פְּעָמָיו יִרְחַץ בְּדַם הָרָשָׁע״, ולכך שמח יעקב שחזה בנקם שנקמו בעשו. וּבְאוֹתָהּ שָׁעָה נִתְקַיְּמָה נְבוּאָתָהּ שֶׁל רִבְקָה, דִּכְתִיב ״לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד״, וַאֲפִילּוּ עַל גַּב דְּמִיתָתָן של עשיו ויעקב לֹא בְּיוֹם אֶחָד הֲווּ, מכל מקום נחשב ששיכלה את שניהם ביום אחד כיון שקְבוּרָתָן מִיהָא בְּיוֹם אֶחָד הֲווּ.

נאמר 'ויעל יוסף לקבור את אביו', וכן בשעת חזרתו נאמר 'אחרי קברו את אביו', הרי שייחס הכתוב את קבורת יעקב ליוסף. שואלת הגמרא, כיצד הניחוהו אחיו ליטול לבדו את השם של קבורת אביהם, וכי וְאִי לֹא עָסַק בֵּיהּ יוֹסֵף – אם לא היה יוסף מתעסק בקבורתו, אֶחָיו לֹא הֲווּ מְעַסְּקֵי בֵּיהּ לקוברו, וְהָכְתִיב 'וַיַּעֲשׂוּ אוֹתוֹ בָּנָיו אַרְצָה כְּנַעַן', נמצא שאף שאר האחים התעסקו בקבורת יעקב, ואם כן מדוע נתנו לו שתיקרא הקבורה על שמו. מתרצת הגמרא, שֶׁאָמְרוּ שאר האחים, הַנִּיחוּ לוֹ ליוסף להתעסק בקבורת יעקב יותר מאיתנו, מפני שְׁכְבוֹדוֹ כַּמְּלָכִים - כבודו של יעקב שיוסף שהוא מלך יתעסק בקבורתו, יוֹתֵר מִבְּהֲדֵיוֹטוֹת – ממה שנתעסק בו אנו.

שנינו במשנה, מִי לָנוּ גָּדוֹל מִיּוֹסֵף שלא נתעסק בו אלא משה בוּ'. תָּנוּ רַבָּנָן, כֹּא וּרְאֵה כַּמָּה חֲכִיכוֹת מְצוֹת עַל מֹשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל כּוּלָּן נִתְעַסְּקוּ בַּבִּיזָּה מהמצרים, ששאלו מהם כלי כסף וכלי זהב, וְהוּא – משה נִתְעַסֵּק בְּמִצְוֹת - העלאת ארונו של יוסף, שֶׁנֶּאֱמַר 'חָכָם לֵב יִקַּח מִצוֹת וְגוֹ'. וּמִנַּיִן הָיָה יוֹדֵעַ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר – שלקח משם עצמותיו, אָמְרוּ חז״ל, בַּת בַּת אֲשֶׁר נָשְׂתַּיְּרָה מֵאוֹתוֹ הַדּוֹר, וְהָלְכָה מֹשֶׁה אֲצָלָהּ, אָמַר לָהּ משה, כָּלוּם אַתְּ יוֹדַעַת הֵיכָן יוֹסֵף קָבוּר, אָמְרָה לוֹ אֲרוֹן שֶׁל מַתֶּכֶת כבד עָשׂוּ לוֹ מִצְרַיִם, וּקְבָעוּהוּ בְּנִילוּס הַנָּהָר – הנהר שממנו כל ארץ מצרים שותה, ועשו כן כְּדֵי שֶׁיִּתְבָּרְכוּ בזכותו מֵימָיו של הנהר. הָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל שְׂפַת נהר הַנִּילוּס, אָמַר לוֹ, יוֹסֵף יוֹסֵף, הִגִּיעַ הָעֵת שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, וְהִגִּיעָה עת קיום הַשְּׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבִּיעָתְךָ אֶת יִשְׂרָאֵל להעלותך לקבורה בארץ הקודש. אִם אַתָּה מַרְאֶה עַצְמְךָ שנוכל לקיים שבועתך, מוּטָב, אך אִם לָאו, הֲרֵי אָנוּ מְנוּקִין מִשְּׁבוּעָתְךָ, כיון שלא היתה השבועה אלא אם נוכל לקיימה. מִיָּד צָף אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף על מי הנהר, ונטלו משה. ומבארת הברייתא, וְאֵל תְּתִמַּהּ הֵיאַךְ שיהיה בַּרְזֶל צָף על המים, שֶׁהֲרֵי כְּתִיב בתלמידי אלישע, ״וַיְהִי הָאֶחָד מַפִּיל הַקֹּרָה וְאֶת הַבַּרְזֶל נָפַל אֶל הַמָּיִם וְגוֹ׳, אֲהָהּ אֲדֹנִי וְהוּא שָׁאוּל וַיֹּאמֶר אִישׁ הָאֱלֹהִים אָנָה נָפָל וַיַּרְאֵהוּ אֶת הַמָּקוֹם וַיִּקְצָב עֵץ וַיַּשְׁלֵךְ שָׁמָּה וַיָּצָף הַבַּרְזֶל״, הרי שאלישע הנביא הציף את הברזל על המים, משום שרצון יראיו יעשה. וַהֲלֹא – ולכן אין לתמוה על הדבר, שהרי

המשך בעמוד קצד

הִדְבָרִים כָּל וְחוֹמֶר, וּמָה אֱלִישָׁע שהיה תַּלְמִידוֹ שֶׁל אֵלִיָּהוּ, וְאֵלִיָּהוּ היה תַּלְמִידוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, שהרי תורתו של משה לימד לאליהו, ומצינו שצָפָה הִבְרִיל מִפָּנָיו, מִפְּנֵי מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה.

רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, לא היה הארון מונח בנילוס, אלא בְּקַבְּרָנִיט - בקברות שֶׁל מְלָכִים הָיָה קָבוּר, חָלַךְ מֹשֶׁה וְעָמַד עַל קַבְּרָנִיט שֶׁל מְלָכִים – במקום קברותיהם, וְאָמַר, יוֹסֵף, הִגִּיעַ עֵת שֶׁנִּשְׁבַּע הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאֲנִי גּוֹאֵל אֶתְכֶם, וְהִגִּיעָה זמן קיום הַשְּׁבוּעָה שֶׁהִשְׁבִּעָתְךָ אֶת יִשְׂרָאֵל להעלות עצמותיך, אִם אַתָּה מַרְאֶה עַצְמְךָ מוּטָב, וְאִם לָאו, חֲרֵי אָנוּ מְנוּקִין מִשְּׁבוּעָתְךָ, בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִזְדַּעְזְעָה אֲרוֹנוֹ שֶׁל יוֹסֵף והכיר משה שהוא ארונו, נְטָלוֹ מֹשֶׁה וְהֵבִיאוֹ אֶצְלוֹ.

וְכָל אוֹתָן שָׁנִים שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר בדרך עלייתם לארץ כנען, הָיוּ שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת הַלָּלוּ, אֶחָד שֶׁל מֵת – ארונו של יוסף, וְאֶחָד שֶׁל שְׁכִינָה – ארון הברית שבו היו הלוחות, מְהַלְּכִין זֶה עִם זֶה, וְהָיוּ עוֹבְרִין וְשָׁבִין שראו זאת זה לצד זה אוֹמְרִים, מַה טִּיבָן שֶׁל – מה הם שְׁנֵי אֲרוֹנוֹת הַלָּלוּ, אָמְרוּ להם ישראל, ארון אֶחָד הוא שֶׁל מֵת, וְאֶחָד שֶׁל הַשְּׁכִינָה. חזרו ושאלו, וְכִי מַה, דַּרְכּוֹ שֶׁל מֵת לְהַלֵּךְ עִם ארון שבו הַשְּׁכִינָה לצידו. אָמְרוּ להם ישראל,

---

שיחת ש"פ תולדות, ב' כסלו, ה'תשכ"ה

כו. (והוסיף כ"ק אדמו"ר שליט"א בבת־שחוק:) ועתה נתיישב אצלי מה שסיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר לפני שנים רבות, ובמשך כל הזמן לא הבנתי לשם מה סיפר לי זאת, עד שאירע מאורע זה:

כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר לי[131] אודות הסדר שהיה אצל אדמו"ר מהר"ש - שכללות הנהגתו היתה בהרחבה ביותר[132] - שבשעה שהיה אומר חסידות, היו ממונים שהחזיקו "צעמעריצע" (על שאלתי מה זה "צעמעריצע", השיב לי כ"ק מו"ח אדמו"ר, שזהו סממנים בעלי ריח חזק[133]), וכאשר היו רואים מישהו שמתנמנם וישן, היו נותנים לו להריח, ועל־ידי־זה היה מתעורר...

ובכן: בעקבות ההמצאה הנ"ל של "ועד המסדר" - נתיישב אצלי מדוע סיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפור הנ"ל!...

גם כאשר מעוררים מישהו מהשינה על־ידי ריח חזק - אין זה דבר נעים ("ס'איז אויך ניט אַזוי געשמאַק"), ויש בזה ענין של צער, אבל לכל־הפחות הצער הוא לרגע קצר בלבד, ולא כבנידון־דידן, שמכריחים מישהו לעמוד על רגליו במשך זמן ארוך. ובכל אופן, אם יהיה מי שירצה "לקנא קנאת ה' צבאות"... - יעורר את הישנים על־ידי ריח חזק!...

כז. ויהי רצון שיתן ה' יתברך לכל אחד ואחד מישראל - בין ער ובין ישן - "מטל השמים ומשמני הארץ"[58], ובאופן השייך ליום השבת, ובפרט לאחר חצות, רעוא דרעוין[134] - "נחלה בלי מצרים"[135],

והרי הענין ד"נחלה בלי מצרים" יכול להיות הן בנוגע לענינים גשמיים והן בנוגע לענינים רוחניים, ועד להענין ד"גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך"[136],

אלא שענין זה תלוי בבחירתו של האדם - שיש לו בחירה חפשית מה לבקש, שכן, אותה תפלה ובקשה יכולה להתפרש בכמה אופנים, וכפי שסיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר[137] אודות שני אנשים שביקשו "פנינים" ("פּערל"), אלא שאחד ביקש מחרוזת פנינים לענוד על הצואר, ואחד ביקש "גריסים" ("פּערל־גרופּן") בתוך המרק... ואכן, זה שביקש מחרוזת פנינים לענוד על הצואר, קיבל את כל צרכיו עד למחרוזת פנינים, וזה שביקש "פּערל־גרופּן", נתמלאה אמנם בקשתו, כיון שביקש מעומק הלב... אבל לאחרי מילוי בקשתו נשאר עם "פּערל־גרופּן" בלבד!...

ויהי רצון שיתן ה' יתברך לכל אחד "לב בשר"[138], וידע לנצל את ה"נחלה בלי מצרים" באופן המתאים.

קַיָּים זֶה – יוסף, את כָּל מַה שֶּׁכָּתוּב בָּזֶה – בלוחות הברית, ולכן ראוי לו שישאו את ארונו לצד ארון הברית.

שנינו במשנה שמשה הוא זה שנתעסק בהעלאת ארונו של יוסף, שואלת הגמרא, וְאִי לֹא עָסִיק בֵּיהּ מֹשֶׁה – וכי אם לא היה משה מתעסק להעלות עצמותיו, יִשְׂרָאֵל לֹא הֲווּ מְיַעְסְקֵי בֵּיהּ, וכי לא חשו לקיים שבועתם שהשביעם יוסף לעשות כן. וְהָכְתִיב לאחר מיתת משה, "וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בִשְׁכֶם", הרי מבואר שכל ישראל התעסקו בארונו של יוסף וקברוהו, ומדוע נקראת קבורתו רק על שם משה. וְתוּ - ועוד קשה, מדוע הניחו בני יוסף לבני ישראל שיקברוהו, וכי אִי לֹא אִיעְסָקוּ בֵּיהּ יִשְׂרָאֵל, בָּנָיו של יוסף לֹא הֲווּ מְיַעְסְקֵי בֵּיהּ לקוברו, וכי לא היה חביב עליהם, וְהָכְתִיב בהמשך הפסוק ביהושע 'וַיִּהְיוּ לִבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה' שקברוהו בנחלתם, הרי שהיה חביב עליהם, ואם כן מדוע לא התעסקו הם בקבורתו. מתרצת הגמרא על השאלה האחרונה, שֶׁאָמְרוּ בני יוסף בינם לבין עצמם, הָנִיחוּ לוֹ – לאבינו יוסף, ויתעסקו בקבורתו כל בני ישראל, לִפְי שֶׁכִּבְּדוּ בְּמְרוּבִּים יוֹתֵר מִבְּמוּעָטִין – כבוד הוא לו שיתעסקו בקבורתו כל בני ישראל שהם מרובין, יותר ממה שיתעסקו בו רק בניו שהם מועטים. וְתוּ - משיבה הגמרא על השאלה הראשונה, שכשהיה משה חי, אָמְרוּ בני ישראל, הָנִיחוּ לוֹ ליוסף שיתעסק בקבורתו משה לבדו, לִפְי שֶׁכִּבְּדוֹ בְּגְדוֹלִים יוֹתֵר מִבְּקָטַנִּים – כבוד הוא לו שיתעסק בקבורתו משה לבדו שהוא אדם גדול יותר ממה שיתעסקו בו שאר ישראל שהן קטנים.

נאמר בפסוק "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קָבְרוּ בִשְׁכֶם", שואלת הגמרא, מַאי שְׁנָא – מדוע קברוהו דוקא בִּשְׁכֶם. אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מִשְּׁכֶם נְבִיאוּתוֹ – שמכרוהו לישמעאלים, שהרי נאמר בפסוק שיעקב שלחו אל אחיו הרועים בשכם. לכך אמרו ישראל, וְלִשְׁכֶם נַחֲזִיר אֲבֵידָתוֹ - ישיבוהו לקבורה.

שואלת הגמרא, קָשׁוּ קְרָאֵי אַהֲדָדֵי – הפסוקים סותרים האחד את השני, שבפסוק אחד כְּתִיב 'וַיַּקְהֵם מֹשֶׁה אֶת עֲצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ', הרי שמשה הוא שהתעסק בהעלאה במשך כל הארבעים שנה במדבר. וּכְתִיב – ואילו בפסוק אחר כתוב 'וְאֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ', הרי שכל ישראל העלום. מתרצת הגמרא, אָמַר רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, כָּל הָעוֹשֶׂה דָּבָר וְלֹא גָּמְרוֹ, וּבָא אַחֵר וּגְמָרוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב - עַל זֶה שֶׁגְּמָרוֹ, כְּאִילּוּ הוּא עָשָׂאוֹ את הדבר כולו. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַף מן השמים מוֹרִידִין אוֹתוֹ – את זה שהתחיל ולא גמר מעשיו מַגְדִּילִין אוֹתוֹ, דִּכְתִיב אצל יהודה אחר מכירת יוסף, 'וַיְהִי בָּעֵת הַהִיא וַיֵּרֶד יְהוּדָה' – שירד מגדולתו, כיון שהוא התחיל בהצלת יוסף ואמר לאחיו 'מה בצע כי נהרוג את אחינו וכסינו את דמו', והיה לו לגמור ולהצילו מיד אחיו ולהשיבו לאביו. רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, עונשו של המתחיל ואינו גומר חמור, שֶׁאַף קוֹבֵר את אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו בחייו, דִּכְתִיב 'וַתָּמָת בַּת שׁוּעַ אֵשֶׁת יְהוּדָה וְגוֹ' וּכְתִיב 'וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן', הרי מבואר שמתו אשתו ובניו. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב מִפְּנֵי מָה נִקְרָא יוֹסֵף עֲצְמוֹת בְּחָיָיו – שכשציוה את אחיו להעלות עצמותיו ממצרים, אמר 'והעליתם את עצמותי', והרי היה חי. מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מִיחָה בִּכְבוֹד אָבִיו, דִּכְתִיב – שאמרו לו אחיו ברדתם למצרים 'עַבְדְּךָ אֲבִינוּ', וְלֹא אָמַר לָהֶם וְלֹא מִידֵּי - לא מיחה בהם על שקראו ליעקב עבד. וְאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, וְאִיתֵימָא רַבִּי חָמָא בְּרַבִּי חֲנִינָא, מִפְּנֵי מָה מֵת יוֹסֵף קוֹדֶם לְאֶחָיו, מִפְּנֵי שֶׁהִנְהִיג את עַצְמוֹ בְּרַכְנוּת.

"וְיוֹסֵף הוֹרֵד מִצְרַיְמָה", אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אַל תִּיקְרֵי 'הוֹרֵד' אֶלָּא הוֹרִיד, שֶׁהוֹרִיד יוסף את אֲיצְטַגְנִינֵי פַּרְעֹה מִגְּדוּלָּתָן – שלא ידעו לפתור את חלום פרעה כמותו. עוד נאמר, "וַיַּקְנֻהוּ פּוֹטִיפַר סְרִיס פַּרְעֹה", אָמַר רַב, שֶׁקָּנָאוּ – פוטיפר את יוסף מחמת יופיו לְעַצְמוֹ – למשכב זכור. ו(בָּא נַבְרִיאֵל וְסִירְסוֹ) בָּא נַבְרִיאֵל וּפִירְעוֹ – סירס את פוטיפר סירוס מרובה. וההוכחה לכך היא, שֶׁמְּעִיקָּרָא כְּתִיב 'פּוֹטִיפַר', וּלְבַסּוֹף - בפרשה הבאה, נוספה לשמו האות ע' ונקרא 'פּוֹטִיפָרַע', והיינו משום שנעשה סריס.

שנינו במשנה, מִי לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה וְכוּ'. דורשת הגמרא את הפסוקים שנאמרו בענין מיתת משה. נאמר "וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי רַב לָךְ אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה", אָמַר רַבִּי לֵוִי, לשון זה שאמר 'רב לך' בא לדרוש, שכינו שבשעת מחלוקת קורח ועדתו, בְּ'רַב בִּישַׁר – ענה להם בלשון 'רב', לכן נענש בכך שבְּ'רַב בִּישְׁרוּהוּ. ומפרשת הגמרא, בְּרַב בִּישַׁר, היינו מה שאמר משה לקרח ועדתו, 'רַב לָכֶם בני לוי', כלומר שדי לכם במה שיש לכם. וכיון שהקב"ה מדקדק עם צדיקים כחוט השערה, נענש באותו לשון וּבְרַב בִּישְׁרוּהוּ, וְלִבְנוֹ נאמר לו 'רַב לָךְ' וגו'. דָּבָר אַחֵר – באופן אחר מתפרש לשון 'רַב לָךְ', רַב יֵשׁ לָךְ, שהגיע זמן מלכותו, וּמָנוּ – ומיהו אותו רב, יְהוֹשֻׁעַ, ולכך הגיע זמנך להיפטר מן העולם, שאין מלכותך נוגעת במלכותו כמלא הנימה. דָּבָר אַחֵר, 'רַב לָךְ', מלשון די לך, ביקשו הקב"ה שלא ירבה עוד בבקשה על זה, כדי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הרואים, הָרַב - הקב"ה, כַּמָּה קָשֶׁה הוא, שאינו שומע לתלמידו, וְתַלְמִיד – משה כַּמָּה סָרְבָן הוא יתר על המידה. שואלת הגמרא, וְכָל כָּךְ לָמָּה – מדוע באמת לא התקבלה תפילתו של משה שרצה להיכנס לארץ ישראל. ומשיבה, תָּנָא דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, לְפוּם נַמְלָא שִׁיחְנָא - לפי כח הגמל מרבים את משאו, והרי זה משל, שאף כאן לפי גודל צדקתו של משה הרבו לדקדק עליו.

"וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אָנֹכִי הַיּוֹם לא אוכל עוד לצאת ולבא, וה' אמר אלי לא תעבור את הירדן הזה". דורשת הגמרא, אחר שכבר נאמר שהוא בן מאה ועשרים שנה, שָׁאנִין תַּלְמוּד לוֹמַר – מה הוצרך הכתוב לומר שוב 'הַיּוֹם', אלא יש לדרוש מכך, שֶׁהַיּוֹם מָלְאוּ יָמַי וּשְׁנוֹתַי שנעשיתי בן מאה ועשרים שנה, כלומר שביום זה נולדתי. לְלַמֶּדְךָ שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׁלִים שְׁנוֹתֵיהֶם שֶׁל צַדִּיקִים, מִיּוֹם לְיוֹם וּמֵחֹדֶשׁ לְחֹדֶשׁ – שנפטרים מן העולם באותו יום ובאותו חודש שבו נולדו, דִּכְתִיב 'אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא'. ודורשת הגמרא מה שנאמר 'לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וְלָבוֹא', מַאי הכוונה 'לָצֵאת וְלָבֹא', אִילֵימָא - אם תפרש שתשש כוחו ואינו יכול עוד לָצֵאת וְלָבֹא מֵמָּשׁ, יקשה, וְהָכְתִיב 'וּמֹשֶׁה בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה בְּמֹתוֹ לֹא נָס לֵחּ', ומתפרש שעד סוף ימיו לא נס ממנו לחלוחית כוחו. וכן וּכְתִיב 'וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ', וְתַנְיָא – שנינו בברייתא שִׁשָּׁה עָשָׂר מַעֲלוֹת הָיוּ שָׁם – בערבות מואב, וּפִסְעָן מֹשֶׁה – את כולן בִּפְסִיעָה אַחַת עד הר נבו, הרי שהיה כוחו עמו. אלא אָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, מה שנאמר 'לָצֵאת וְלָבוֹא', היינו בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וּמְלַמֵּד שֶׁנִּסְתַּתְּמוּ מִמֶּנּוּ שַׁעֲרֵי חָכְמָה, ולא יכל ללמוד תורה.

"וַיֵּלֶךְ מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ וַיִּתְיַצְּבוּ בְּאֹהֶל מוֹעֵד", תָּנָא, אוֹתָהּ שַׁבָּת שמת בה משה, שֶׁל דִּיוּ זוּגֵי הָיְתָה - שני זוגות היו בה, משה בתחילת היום ויהושע בסופו, ובאותה שבת נִיטְּלָה רְשׁוּת מִזֶּה - ממשה, וְנִיתְּנָה לָזֶה - ליהושע.

(וְתַנְיָא) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אִילְמָלֵא המִקְרָא דלהלן לגבי מקום קבורת משה כָּתוּב, אִי אֶפְשָׁר היה לְאוֹמְרוֹ – לומר דבר זה מעצמנו. ומבאר, הֵיכָן מֹשֶׁה מֵת, בעבר הירדן שהוא בְּחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן, דִּכְתִיב בהמשך המקרא, "וַיַּעַל מֹשֶׁה מֵעַרְבֹת מוֹאָב אֶל הַר נְבוֹ", וְנִבּוֹ הרי בְּחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן כַּיָּיאָא, דִּכְתִיב 'וּבְנֵי רְאוּבֵן בָּנוּ אֶת חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵא וְאֶת קִרְיָתָיִם, (נְבוֹ שָׁפָם מְתוּ ג' נְבִיאִים מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וּמִרְיָם), הרי שמיתתו היתה בחלקו של הראובן. וְהֵיכָן מֹשֶׁה קָבוּר, בעבר הירדן בְּחֶלְקוֹ שֶׁל גָּד, דִּכְתִיב 'וַיַּרְא רֵאשִׁית לוֹ כִּי שָׁם חלקת מחוקק ספון וְגוֹ', הרי שנקבר בנחלתו של גד. וּמֵחֶלְקוֹ שֶׁל רְאוּבֵן עַד חֶלְקוֹ שֶׁל גָּד כַּמָּה – מרחק חֲוֵי, אַרְבָּעָה מִילִין. שואלת הגמרא, את אוֹתָן אַרְבָּעָה מִילִין שמנחלת ראובן לנחלת גד, מִי הוֹלִיכוֹ, הרי לא התעסקו ישראל בקבורתו. ומשיבה, מְלַמֵּד, שֶׁהָיָה מֹשֶׁה מוּטָּל בְּכַנְפֵי שְׁכִינָה, והשכינה העבירה אותו מחלקו של ראובן לחלקו של

המשך בעמוד סס

גד, והוא דבר שאלמלא היה מוכח כן מהפסוקים, אי אפשר היה לאומרו מעצמנו.

אומרת הגמרא, **וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת אוֹמְרִים** בהספדים את משה, שעליו נאמר **"צִדְקַת ה' עָשָׂה וּמִשְׁפָּטָיו עִם יִשְׂרָאֵל"**. **וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר** על משה אחר פטירתו, **"מִי יָקוּם לִי עִם מְרֵעִים מִי יִתְיַצַּב לִי עִם פֹּעֲלֵי אָוֶן"** - מי יקום עתה להוכיח המרעים במעשיהם, להוכיחם לשמי. **וּשְׁמוּאֵל אָמַר** שהספידו הקב"ה כך, **"מִי כָּהֳהָכָם, וּמִי יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דָּבָר"** - מי יהיה כמשה לפשר בינם לאביהם שבשמים כמותו. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר** שהספידו הקב"ה באומרו, **"הֶחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא"**, לאחר פטירתו של משה. **וְרַב נַחְמָן אָמַר** הספדו הקב"ה היה באומרו **'וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה עבד ה' וְגוֹ'**, שמיתת משה היא העדר גדול לדורו. **סַמְלִיוֹן** - שם חכם **אָמַר**, שהספדו היה באומרו **"וַיָּמָת שָׁם מֹשֶׁה"**, שהיה **סַפְרָא רַבָּה** דישראל. עוד דרשו על כך, **תַּנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר הַגָּדוֹל אוֹמֵר**, שיעור השמעת הקול בעת פטירת משה היה **שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל עַל שְׁנַיִם עָשָׂר מִיל**, שהוא **כְּנֶגֶד** שיעור **מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל**, **והיתה הַבַּת קוֹל מַשְׁמַעַת וְאוֹמֶרֶת 'וַיָּמָת מֹשֶׁה' סַפְרָא רַבָּה דְּיִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֹׁלֹא מֵת מֹשֶׁה** כלל, אלא עלה גופו לשמים כאליהו, **והוכיחו** כן **מִדִּכְתִיב הָכָא** לשון **'וַיָּמָת שָׁם'**, **וּכְתִיב הָתָם** לגבי הארבעים יום שהיה משה בשמים, **'וַיְהִי שָׁם עִם ה'**, ולמדו, **מַה לְּהַלָּן** באותם ארבעים יום, היה משה **עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ** לפני ה', **אַף כָּאן** בעלייתו להר לא מת משה, אלא **עוֹמֵד וּמְשַׁמֵּשׁ** הוא לפני ה'.

עוד דרשו על המקרא **'וַיִּקְבֹּר אֹתוֹ בַּגַּי בְּאֶרֶץ מוֹאָב מוּל בֵּית פְּעוֹר'**, **אָמַר רַבִּי בְּרֶכְיָה**, במקרא זה נאמרו **סִימָן בְּתוֹךְ סִימָן** - סימנים רבים היכן הוא מקום קבורתו של משה, גיא, ארץ מואב, ומול בית פעור, **וְאֲפִילּוּ הָכִי** נאמר **'וְלֹא יָדַע אִישׁ אֶת קְבֻרָתוֹ'**, שאיש אינו יודע היכן הוא מקום קבורתו. **וּכְבָר שָׁלְחָה** פעם אחת **מַלְכוּת** רומי **הָרְשָׁעָה, אֵצֶל**